

Řecko-německé literární vztahy – literatura Řeků diaspory. Perspektivy a návrhy

NIKI EIDENEIER

Při svém prvním setkání s žáky řeckého původu z Obecného gymnázia Wuppertal, které se uskutečnilo z iniciativy pana ředitele Kalfase minulý květen, jsem se setkala nejdříve s žáky humanitního a poté exaktního zaměření. Naše téma se týkalo procesu tvorby a distribuce mimoškolní literatury v Německu, a nejen tam. Moje přednáška by tehdy mohla mít název „Od spisovatele ke čtenáři“, téma, které samozřejmě zahrnuje i nepostradatelnou překladatelskou činnost. K výběru tohoto tématu mě vedla skutečnost, že jednak nakladatelství *Romiosini* vydává především překlady řecké literatury do němčiny a dále také to, že zvláště pro studenty humanitního zaměření je překladatelství určitou perspektivou budoucího zaměstnání. Žijí přece v Evropě mnoha jazyků a kultur a vzájemné poznávání národů na kulturním poli by mělo být jedním z hlavních cílů. A známe snad lepší cestu vzájemného poznávání než prostřednictvím literatury, která se dotýká nejhlubších zákoutí lidské povahy, kolektivní i individuální?

Nakolik je tento cíl dosažitelný a nakolik je třeba jej propagovat mezi budoucími intelektuály, je jiná věc, pro kterou na tomto místě nemáme prostor.

To je tedy naše hlavní téma, které nyní trochu upřesním: Obracím se na učitele středních škol, takže není třeba zdůrazňovat úlohu literatury ve výuce, ale zaměřím se (a stále musím mít na mysli, nakolik je můj cíl reálný) na mimoškolní aktivity žáků, které formují jejich charakter i vyjadřovací schopnosti a jsou i příjemným zdrojem poznání v různých oblastech. A není samozřejmě nutné zdůrazňovat důležitost, nebo spíše nezbytnost mezikulturní vzdělávací politiky, která by měla být uplatňována dnes již na všech školách, tím spíše německých. A když říkám mezikulturní vzdělávání, termín, který mají v oblibě především úředníci, mám na mysli skutečné multikulturní vzdělávání, protože ať chceme nebo ne, multikulturní je naše společnost, prostředí, ve kterém naše děti vyrůstají, a dokonce stále častěji i jejich prostor soukromý, jejich vlastní rodiny, jejich původ.

Jak ale tyto děti budou přistupovat k nové realitě, jak ji přijmou, aniž by jejich zkušenosti byly traumatizující, odkud budou čerpat příklady, ale i jistotu, že tato realita, odlišná od toho, co nazýváme běžným, je ve skutečnosti obohacením, předností, příležitostí? A také, že ať se tato specifická situace zdá jakkoli složitá, lze najít způsoby, které ji učiní dokonce příjemnou, zajímavou, plnou dobrodružství... (Kavafis). Není přehnané tvrdit, že právě v literatuře najdou cestu a východiska, pokud využijí zkušeností, které jim nabízí, přijmou je, či naopak odmítnou. Zejména pokud je odmítnou na základě svého vlastního vnímání reality, o kterém tak budou nuceni přemýšlet a diskutovat se svým učitelem nebo spolužáky. A nejlepšími „koordinátory“ těchto diskuzí budou spisovatelé diaspory, nezávisle na svém původu. Spisovatelé, kteří se s dětmi podělí o svůj osud, o své vnímání světa. Oni sami jsou multikulturní, a tudíž nejlepší prostředníci, slouží umění a současně narušují staré, zkostnatělé vzory a stereotypy konzervativního společenského monoteismu.

Zaměříme se na náš prostor, tedy na spisovatelskou činnost cizinců – v uvozovkách –, kteří si jako svou novou vlast vybrali Německo a německý jazyk. Ne všichni jím vládnou dokonale, ale orientují se v něm po stránce formální i obsahové a jsou si vědomi jeho specifika a současně podobností s jejich mateřským jazykem v otázce přenosu významu. Z druhé strany jejich němčina (...*německý jazyk / který miluji bezvýhradně / který je mou druhou vlastí / který mi dodal odvahy a je mým útočištěm / který mi dává mnohem víc / než těm, kterým údajně patří...* říká turecký básník Yüksel Pazarskaya¹) navzdory různým korektorským snahám prozrazuje určitou originalitu, specifika, pružnost a bohatství, které určitě stojí za pozornost. Nebyla by to však provokace? Goethův jazyk z pera tureckých, italských, portugalských spisovatelů?! Kritika nebyla a není vždy pozitivní, uznání tohoto nového způsobu literárního vyjádření není vždy bezvýhradné. A to nezávisle na zemi původu spisovatele. Podívejme se nyní na některé charakteristické rysy tvorby řeckých spisovatelů žijících v Německu ve vztahu nebo v porovnání s jinými umělci.

Spisovatelé dnes v Německu zaujímají mezi umělci „cizího původu“ specifické místo, a to díky literární kritice, přesto, že ta je nepřijímala vždy s velkým nadšením a na základě objektivního hodnocení. Kritika byla nakonec nucena se těmito díly zabývat (nakolik dostatečně, je otázkou), přistupovala k nim však jako k materiálu pro sociologický průzkum a hodnotila je jako celek, nikoli jako individuální díla – především proto, že tyto spisovatele pozvedli svůj hlas velmi dynamicky. A to zvláště na autorských čteních, na která byli zváni u příležitosti různých kulturních či jiných akcí spojených s otázkou cizinců, často organizovaných z alibistických důvodů, kdy měly zakrýt nečinnost a nezájem místních (dokonce i levicových, tedy pokrokových) činitelů.

Levicová politická scéna Německa nás na akcích pořádaných jako projev solidarity používá jako exotickou ozdobu různých oslav a přistupuje k nám jako k lidem, kteří nemají politická práva a právě proto solidaritu nutně potřebují. Pokaždé, když jsem se na takové oslavě ocitl, řval bych zoufalstvím, říká básník José F. Oliver.²

Mezitím se mnoho věcí změnilo. Vznikla malá nakladatelství, která se zaměřovala výlučně na literaturu cizinců žijících v Německu. Jiní odvážní němečtí nakladatelé sledovali, jak se z děl těchto autorů, děl, která spíše náhodně zařadili do svých edičních plánů, stávají bestsellery.

Na tomto místě bychom se tedy mohli ptát, jaká specifika má přístup konkrétně k řeckým spisovatelům diaspory ze strany německých literárních kruhů v souvislosti s ostatními národnostmi? A jakou úlohu hrají na tomto multikulturním poli?

Východiskem, o které se místní opírali ve svém vztahu k cizincům, společným klíčovým slovem bylo slovo „exotika“. Slovo, které má různé interpretace v očích německého čtenáře. Od Turka očekává orientální liknavost, Španěl je pro něj především zápasník s býky a tanečník flamenga, Ital je vášnivý milenec atd.

---

¹ Převzato z: RADDATZ, F. J. In mir zwei Welten. *Die Zeit* 26, 24/6/94.

² Ibid.

Vztah Středoevropanů a především Němců k Řekům má však ještě jednu polohu: je jí starořecká minulost a obraz, který o nich vytvořili humanisté předminulého století. Ten je tak hluboce zakořeněn především v myslích vzdělaných Němců, kteří také tvoří hlavní čtenářské publikum, že dokonce ještě dnes, po čtyřiceti letech soužití s řeckými přistěhovanci na svém území, hledají „zemi Helénů“ očima jejich duše odkojené „Goethovým mlékem“, jak říká chilský spisovatel Omar Saavedra Santis.³ A tak v dnešním Kostasovi či Jannisovi, tím spíše jde-li o literáty, odmítají vidět obyčejného spisovatele, jehož náměty jsou věčná literární témata, jako je láska, život, smrt, stesk po domově, komunikace, vztah k ostatním lidem, a čekají, jaké místo zaujme ve „světě Platónových idejí“:

...„Tyto Řeky, které máte na mysli, já neznám,“ odpověděl jsem, „protože, když jsem se narodil, byli už mrtví.“

Tvářil se nedůvěřivě. Cítil jsem, že mám nervy napjaté k prasknutí. Náhle mě zaplavilo neodolatelné pokušení vyzkoušet si, čeho všeho jsem schopen.

„Všichni, nezůstal nikdo, žili kdysi dávno.“ Vyslovoval jsem každé slovo, jako bych vypouštěl šíp do jeho vyděšených očí. Ale bylo mi ho líto. Chytil jsem jej důvěrně za loket a zašeptal jsem: „Žili kdysi, ale jejich duch dál žije v nás.“

Pokusil se zasmát, ale sotva se mu podařilo vyloudit úsměv. Zaplavila ho vlna melancholie, o tom nebylo pochyb.

Pak se mě zeptal, jestli mluvím starořecky, a já odpověděl, že ne. Pokračoval v otázkách a ptal se, jestli jsem někdy slyšel o knize, která se jmenuje *Odyseia* od Homéra, a než jsem stačil cokoli říct, začal recitovat ten známý příběh, co začíná slovy: *Μῆνιν ἄειδε θεὰ...* Byl k pláči. Jak recitoval, jeho smutek byl stále zřejmější. Musel jsem se pokusit zachránit situaci. „Podívejte se sem, do mých očí! Řekněte, nezáří dost jasně? To je skutečně duch starých Řeků, o kterém jsme mluvili...“

Úryvek z knihy *So weit der Himmel reicht* (Kam až sahá nebe) Chrysafise Lolakase.⁴

Avšak kolik Řeků bylo schopno reagovat s humorem – ale i hněvem – Chrysafise Lolakase? Většina z nich se zuby nehty snažila dostat tomuto obrazu ideálního nového Heléna. K tomu přispěly věky přetrvávající klasické ideály, které hlásal a prosazoval zcela nesmlouvavě vzdělávací systém působící v uzavřeném prostoru řeckých škol v Německu, aniž by projevily zájem o skutečnou realitu současné řecké společnosti jak zde, tak i v samotném Řecku, které mladí Řeci v Německu již téměř neznali. Tento systém byl silně poznamenán snahou „germanizovat“ naše děti, která trápila jak rodiče, tak i řecký stát. Ovšem podpora, kterou jim tento stát poskytoval, se zakládala na překonaných představách o řecké křesťanské civilizaci. Kostas Janakakos ve své sbírce básní *Νυχτώγει από νορίς* (Stmívá se brzy), říká:⁵

³ *Das Eigene und das Fremde-Literatur in der Interkulturalität*. Tagung der Evangelischen Akademie Iserlohn vom 13–15 Januar 1995, s. 121.

⁴ LOLAKAS, CH. *So weit der Himmel reicht*. Köln: Romiosini 1985, s. 29–30.

⁵ GIANACACOS, C. *Frühe Dämmerung, zweisprachig*. Köln: Romiosini 1989, s. 6.

Mým učitelům

*Moc jsem si přál stát se někým
ale ještě dnes nevím kým vlastně,
zmátly mě řeči učitelů a jejich teorie
které co chvíli zdůrazňovaly jak jsem chytrý,
roky mě měli ve spárech a dopřávali mi vzdělání
živili mou pýchu, která neznala mezí
až za hranice únosnosti –
netvrdím, že co říkali a čemu věřili bylo mylné
ale zmátli mě, zmátli mě nevyčísitelně
svými inteligenčními testy
a dnes stále ještě bloudím a hledám
Ariadninu nit, která dá směr mým činům a myšlenkám
a dnes už také s jistotou vím, že musím odmítnout, čemu mě mí učitelé učili...*

Čím však mohli Řekové tuto představu nahradit, co mohli nabídnout z novořecké kultury? Snad jen exotického Alexise Zorbase (spíše v jeho filmové podobě než Kazantzakisova literárního hrdinu) a samozřejmě tradici předanou jejich rodiči a prarodiči, tedy řecké tance a písně a svou nekonečnou pohostinnost, kterou oni, sami hosté v cizí zemi, gastarbeitři, nabízeli.

A taková tedy byla i situace mezi řeckými spisovateli: první generace, samouci, odvážní lidé, kteří se chápali pera večer po vyčerpávající práci v továrně, nebo lidé, kteří získali první vzdělání ve své vlasti. Mezi nimi vyniká Vangelis Sakkatos, jeden z prvních, kteří svým myšlenkám a názorům dali literární podobu.

Řekové druhé generace se většinou narodili v Německu, ale i oni část své školní docházky strávili v Řecku, u svých prarodičů, a většina z nich těžce prožívala odloučení od rodičů. Přesto, že většina píše v němčině, inspiraci čerpají z řecké reality, jsou odchováni řeckou kulturou, a jakkoli se tomu brání a považují tuto skutečnost za překážku osobního rozvoje, nemůžou – a nechtějí – ji zavrhnout.

„Tlak zkušenosti jako předpoklad literární tvorby,“ tak kdysi řekl velký německý dramatik Hainer Müller, prožili řečtí spisovatelé Německa dvojím způsobem. Na jedné straně se ocitají pod tlakem dějin svého národa, starodávné kultury a tradice, kam patří i „literatura exilu“. A tito noví Odysseové se k této tradici, ať chtějí či ne, musí přihlásit. Na straně druhé tu však jsou nové životní podmínky, kterým je třeba se přizpůsobit. Jorgos Papulias k tomu říká:⁶

---

⁶ PAPULIAS, J. Ένα καλοκαίρι γεμάτο ειδήσεις. Λωδέκατη ώρα. Athina 1985.

Ortodoxie

„*Η παρθένος σήμερον...*“

zvuky a obrazy

a oko Medúzy

na každém kroku.

„*Χριστός Ανέστη*“, *má duše minulosti*

„*Αληθώς Ανέστη*“, *mé tělo znavené*

na třídách se jmény křesťanů

ve skleněných budovách

akciových společností...

Nikdy jsem nebyl spasen.

Své kořeny najdeš tam,

kde zůstalo tvé dětství.

V tomto naprosto novém a cizím prostředí (v Itálii nebo např. ve Španělsku, kde je podobné „středomořské klima“, by situace byla jiná) multikulturní prvek nabývá na síle. Žijí zde, pracují a tvoří, literárně či jinak, nejrůznější rasy, lidé z celého světa. A právě tento střet ras a kultur dodává řeckým spisovatelům diaspory některé charakteristické rysy, díky kterým se odlišují od svých kolegů v původní vlasti. Pokusím se je shrnout:

a) Život v cizině, v Německu, podpořil jejich kritického ducha, na svou vlast pohlíželi s láskou ale i se zdravým odstupem. Příkladů můžeme nalézt dostatek, obzvláště ve spojení s tématem návratu do vlasti. Např. Miltiadis Papanagnu v díle *Ψωφίμι* (Zdechlina)⁷ popisuje rozpaky německého Řeka po jeho návratu domů, kde se setkává se svými příbuznými:

...Aristidis se snažil zapomenout na včerejší setkání. Přesto si to představení musel v duchu stále přehrávat, a že to skutečně bylo hotové divadelní představení... Tváře jeho sester – Klio, Chariklie a Erato – a taky švagrů – Nondase a Nakose – vířily kolem něj, měnily místo, výraz i tvar, jejich slova však zůstávala stejná, nepřijemná a zraňující:

My jsme to byli, kdo jsme tady trpěli. V první řadě otec, a matka taky. Ty jsi rádoby studoval a flámoval v Německu. Kdybys měl rozum, aspoň bys nashromáždil nějaký majetek, jako všichni emigranti. Však taky ty tři byty, co máš v Aténách, máš jen díky nám. Ani ženu a děcka nemáš, žádný povinnosti...

⁷ PAPANAGNU, M. *Ψωφίμι. Ααζογεγραφοί*. Athina: Stochastis 1985, s. 79–90.

b) Život v cizině, v Německu, podpořil jejich pozorovatelský talent zaměřený tentokrát na místní. Četba takových autorů by jistě byla obohacující i pro samotné Němce a přispěla by k jejich vlastnímu sebepoznání. K těmto spisovatelům patří např. Leonidas Panajotidis se sbírkou povídek *Einige Zentimeter unter der Oberfläche* (Pár centimetrů pod povrchem)⁸ nebo Eleni Chatzitzanu-Walthard:⁹

...Děti, babičky, dědové, lidé jakéhokoli věku kráčeli ve spěchu, beze slov, s jasným cílem, bez jediného zastavení. Jako zhypnotizovaní, ve stavu mezi spánkem a bděním, nicméně odhodlaní, připravení k jakékoli činnosti, bez nářku nebo odporu.

*„Curych má tolik obyvatel? A proč musí jít do práce všichni ve stejnou dobu? Bože můj!“
Z vysokého stropu místnosti, v pravidelné vzdálenosti za sebou, visely troje hodiny. Byly to pěkné hodiny, s bílým ciferníkem a modrými čísly a ručičkami. A všechny ukazovaly přesně tentýž čas: za deset sedm...*

Nebo Eleni Torosi s povídkou *Čelist*.¹⁰ V čem je přínos povídky jak pro spisovatele, tak pro čtenáře, je jasné po prvních scénách, bolestných, ale také plných humoru:

Naposledy mě maminka navštívila v Německu na konci ledna, pět let předtím, než zemřela...

První dva týdny se chovala naprosto příkladně, taktně a zdvořile. Ale pak začaly potíže.

První spory přišly, když se rozhodla přeskládat veškeré nádobí v policích, protože její systém byl samozřejmě praktičtější. Skutečné problémy ale nastaly, když se začala vydávat na průzkumy po čtvrti jen v pantoflích a v županu nebo když navštívila vedlejší supermarket dvakrát denně jen proto, aby pozorovala obsahy regálů. Snažila jsem se jí vysvětlit, samozřejmě bezvýsledně, že tady, v Německu, takto nikdo nechodí a že mi dělá ostudu před sousedy. „Co nám je po nich, holčičko,“ říkala a krčila rameny, „vždyť to jsou samí cizinci!“ Nedala se odradit a dál vyrážela na průzkum. Pár dní nato se pustila i do prohledávání popelnice v naší čtvrti. „Co všechno ti Němci nevyhodí,“ říkala si pro sebe, „samý nový věci!“...

c) Cizina se pro řecké spisovatele žijící v Německu stala místem, kde je možné dívat se na historii s odstupem a přispět k překonání předsudků. Z trojjazyčné knihy *Kalimerhaba*,¹¹ kterou jsme vydali společně s tureckou Kurdkou Arzu Toker, je na první pohled patrná snaha o smíření mezi dvěma tradičně nepřátelskými národy, Řeky a Turky. Dílo

⁸ PANAJOTIDIS, L. *Einige Zentimeter unter der Oberfläche*. Köln: Romiosini 1995.

⁹ CHATZITZANU-WALTHARD, E. *Der Tag, da alles anders wurde*, Köln: Romiosini 2000, s. 203.

¹⁰ TOROSI, E. *Zauberformeln, Erzählungen zweispachig*. Köln: Romiosini 2002, s. 34.

¹¹ EIDENEIER, N. – TOKER, A. (Hrsg.). *Kalimerhaba*. Köln: Romiosini 1992.

také ukazuje, jak velkou příležitost nabízí literatura, příležitost zapomenout na sváry a nedorozumění a překlenout rozdíly. Krátká ukázka z povídky Fotini Ladaki (s. 302), která je součástí této antologie, lépe přiblíží, co mám na mysli:

„Zahrajem si na Řeky a Turky, co vy na to?“

„Paráda! Taky tě to babička naučila? Ano, ano, mě taky!“

Když je zabili, dávali mravence – Turky do krabičky od sirek a pohřbívali je. Řekové říkali, že i nepřátelé se musí pohřbít, protože jinak nenajdou klid. Stále by se vraceli jako duchové a mučili by ty, co je zabili, dávali by jim trýznivé otázky...

Jiný druh mravenců nechávali na živu. To byli Řekové, byli světlí a ušlechtilí... Měli křídla jako andělé, aby mohli vzlétnout...

d) Cizina, Německo, dodala běžným tématům jiný rozměr, téměř existenciální. Např. v antologii *Προσπάθησε να τα φιλιάξεις ποιητή / ... / τον ερωτισμού σου τα οράματα* (Pokus se básníku uchránit/ ... / své milostné sny) s podtitulem *Milování a láska v cizině*, která byla vydána r. 1995¹² a obsahuje texty jednadvaceti spisovatelů pocházejících z jedenácti zemí a dnes žijících v Německu, je řecký prvek velmi charakteristický: Milostný vztah zpočátku slouží pouze pro zaplnění citové prázdnoty, později však nabývá na síle, osvobozuje se, získává vlastní prostor, dozrává, stává se obyčejným projevem života, jak tomu je např. v povídce Dadi Sideri *Jorikův domov* nebo Petrose Kyrimise *Archanděl z Trikaly* aj. V novější antologii *Zestárnout v cizině*¹³ s díly třiceti tří autorů z devíti zemí, z nichž polovina jsou Řekové, je pro řecké texty charakteristická překvapující vyzrálost, sebereflexe a velmi různorodý pohled na téma třetího věku, které se týká nás, prvních přistěhovalců. Bez sentimentu tady autoři podávají jakési zúčtování a také obraz smíření se životem, který prožili, a tím nedlouhým budoucím časem, který mají ještě před sebou. Např. Eleni Delidimitriu-Tsamaki píše:

Čtyřicet let emigrace – dopis devítileté vnučce Eleně, její otec je Řek a matka Němka.

...Vy, kteří jste zvyklí na obě kultury, kteří si hraje se všemi dětmi, aniž byste se nejdřív zeptali, odkud pocházejí a kdo jsou. Vy, kteří se dozvídáte o těžkých zkušenostech vašich dědů, co zestárli a stále nevědí, kam patří a kde prožijí poslední roky svého života. Vy, kteří můžete stvořit společnost, kde nebude záležet na národnosti, ale na lidech. Protože důležité je, jestli jsi člověkem a ne odkud pocházíš. Od vás očekáváme, že vymažete obraz společnosti rozdělené na lidi první, druhé a třetí třídy, že nebudete bojovat zbraněmi, ale láskou a soucítěním...

¹² EIDENEIER, N. (Hg.) *Die Visionen Deiner Liebeslust*. Köln: Romiosini 1995, s. 23–28 a 145–154.

¹³ EIDENEIER, N. – KALLIGATIDU, S. (Hrsg.) *Altwerden ist ein köstlich Ding? Altwerden in der Fremde*. Köln: Romiosini 2000.

e) Cizina, Německo, podporuje interkulturalitu v literatuře psané Řeky žijícími v Německu. Tito autoři vnímají nespravedlnosti, které se opakují tentokrát v jejich vlastní zemi:

... *Vidím ty chudáky, co jsou teď v Řecku, Albánci, Bulhaři, Rumuni, Asiati a Afričani, ilegální přistěhovalci, a moje srdce krvácí, jako tehdy, ve Frankfurtu. Protože vím, jaké to je, když tě považují za pól, když si chceš stěžovat, že tebou pohrdají, křivdí ti, okrádají tě, ale nemůžeš. Jak taky, když nejsi nic, neexistuješ, nemáš zelenou kartu, nemáš nic. Prý antisociální živly. A oni to vědí. Jako jsme to věděli my. Ale kdo nás tehdy nechal mimo hru? Něco ti řeknu: opustili svůj domov, protože neměli jinou možnost. Nikdo na světě se nechtěl stát emigrantem, legálním či nelegálním...* Takové je literární svědectví Jorgose Matzuranise v knize *Όπον κι αν είμαι ξένος* (Kdekoli jsem cizincem).¹⁴

f) Řeční spisovatelé v Německu získali určitý kosmopolitní nadhled, který se projevuje nejen v jejich vztahu k německé většině, ale především ve vztahu k místní turecké menšině. I přístup k Turkům formovaný ještě před emigrací podléhá změnám, jak nám dokazuje v povídce *Ο καθρέφτης* (Zrcadlo) Napoleon Lazanis. Hrdinou je zde Turek, který zůstal v Ioannině po výměně obyvatelstva.¹⁵

Je to těžké ve vojsku. Dny neubíhají.

21. února. Osvobození města od Turků. Přehlídka. Zavírají mě.

Oholí mi hlavu.

Sbírám trávu. Papírky. Zametám. Trochu uklízím.

I to přejde.

Den je krásný.

Otec žádá o návštěvu. Povolují mu ji. Přichází do tábora.

Konec se blíží.

Objímáme se. Sedáme si v rohu. Otec říká, že jsme přišli o dítě. A taky prý to dokázal a prodal sestry. Přišli z Igumenitsy, měli peníze a koupili je. Za spoustu peněz.

Neptá se, jak se mám. Co bych mu taky vykládal. O hajzlech? Oni udělají svou potřebu, utrou se papírem, jdou do práce. Co já mám dělat, bez vody? Co mu mám říct? Říkám mu, že se mám dobře. Moc dobře...

„Interkulturalita“ v literatuře Řeků žijících v Německu je tedy nově získaný postoj. Sblížení kultur. Syntéza tradice, kterou jsme si přinesli s sebou, a nových zkušeností. Ochota opustit svou pevnost nebo čtyři stěny svého domu a objevit nový svět, který jej obklopuje.

¹⁴ MATZURANIS, J. *Όπον κι αν είμαι ξένος*. Athina: Kastaniotis 2001, s. 186.

¹⁵ *Kalimerhaba*, s. 60–68.

Opatrné přenesení duchovního bohatství a jeho zasazení do nové reality, kde bude obohacovat a samo bude obohaceno a přinese více ovoce. Příspěvní k propojení literatur různých oblastí Evropy a k vytvoření pestré evropské literatury, která však nebude eliminovat jednotlivá specifika. Řečtí spisovatelé v Německu se už vědomě vydali tímto směrem a očekávají setkání s novou generací, s dnešními žáky, aby si vyměnili názory a aby jedni mohli své zkušenosti předat druhým. A nakonec také řečtí spisovatelé diaspory mohou své cenné zkušenosti přenést i do Řecka, kde jejich díla začínají být uznávána. Jejich začlenění do reality dnešního Řecka může přinést změnu některých stereotypních představ o emigraci a umožní tak konstruktivní debatu nejen v literárních kruzích, ale především ve školách. Bude tak posílena interkulturalita v místech, kde jsou její kořeny, tedy přímo u dětí.

Přeložila Nicole Votavová Sumelidu

